

РЕЦЕНЗИЯ

за научните трудове и академичната дейност на гл. ас. д-р *Юлия Александрова Васева-Дикова*, участник в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент” в професионално направление 2.3. *Философия*, по научната специалност *Философия*,
изготвена от проф. дфн Ангел Стефанов

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, постъпили по конкурс за заемане на академичната длъжност "доцент" в професионално направление 2.3. *философия*, обявен от ИИОЗ при БАН за нуждите на секция "Онтологически и епистемологически изследвания" в ДВ, бр. 3 от 10.01.2014 г. Представените документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и правилниците на БАН и ИИОЗ.

Гл. ас. д-р Юлия Александрова Васева-Дикова е единствен кандидат в конкурса. Тя участва в него със своята монография *Философия, наука, демаркация*, изд. „Проектория“, книжно копие на едноименно електронно издание с ISBN 978-619-156-090-S.

Предложената за рецензиране монография ни изправя пред един известен проблем – този за демаркация между научно и ненаучно, но претендиращо за научност знание. Този проблем все още задава терен на контроверсии във философия на науката, като и до ден днешен не се радва на еднозначно и общоприето решение.

Какво е новото в този смисъл, което Юлия Васева ни предлага в своята книга?

Новото и полезното във философско-методологично отношение е това, че авторът разслоява споменатия проблем в различни ракурси, като по този начин показва, че проблемът не е методологически хомогенен. Стандартният ракурс, в който проблемът за демаркацията получава дефинитивен отговор, е в рамките на Попъровия фалсификационизъм.

Вторият ракурс оглежда проблема през призмата на ad hoc хипотезите в качеството им на елементи на научните теории, както и на епистемичните стандарти за научност. Тук трябва да се потърси и основният принос на монографията. Тези два ракурса се отнасят до традиционния методологичен топос на проблема в рамките на рефлексията върху науката. Третият ракурс изнася проблема извън самата наука, в контекста на отношението „наука – общество“.

Монографията се състои от две части, структурирани по параграфи и под-параграфи, като всяка част завършва със съответни изводи. В първата част проблемът за демаркацията се изследва в традиционната му постановка като проблем, изникващ от динамиката на самата наука, т. е. като проблем в рамките на философската методология на научното познание. Затова и авторът припомня как той е поставен и впоследствие преформулиран от ключови фигури във философия на науката през 20-ти век като Карл Попър, Имре Лакатош, Лари Лоудън, Адолф Грюнбаум и Джарет Леплин. Представянето на концепциите на споменатите философи е направено коректно, като дискусиите между тях се използват от Ю. Васева за прокарване на собствено виждане относно значението на ad hoc хипотезите за развитието на научното познание.

Критиката към К. Попър е попресилена, но това изглежда е направено с цел да се обоснове една *интересна аналогия*. Аналогията е между негативното отношение на логическите позитивисти към познавателната роля на чистите теоретични конструкции в онтологията на теориите и негативното отношение на К. Попър към ad hoc хипотезите, които могат да имат и евристична роля в развитието на научното познание, и в този смисъл не бива тяхното наличие да се издига като индикация за ненаучност на използващите ги теории. Тази аналогия е оригинална и се свързва от автора с подозрението към ролята на метафизиката в научното познание както от страна на неопозитивистите, така и от страна на иначе

критикуващия тяхната отправна позиция К. Попър. Последният обаче няма еднакво негативно отношение към всички типове ad hoc-ност, а само към онези хипотези от този сорт, които с нищо не допринасят за увеличаването на емпиричното съдържание на една теория. Обратно, той приветства всяка хипотеза, която има забранителен характер – например хипотезата на Планк, забраняваща непрекъснат спектър на енергийно излъчване, или пък казва нещо конкретно за изследваната реалност – например хипотезата на Паули за неутриното като нов тип частица в квантовия свят. Би било уместно да се направи сравнение между третия тип ad hoc хипотези в разграничението на И. Лакатош и видовете ad hoc хипотези, посочени от А. Грюнмаум. За логически най-силен тип ad hoc хипотези последният приема такива, които водят до издигането на нова теория, например „контра-хипотезата на Айнщайн срещу теорията за етера“ (с. 70), а като пример за ad hoc₃ хипотеза И. Лакатош сочи формулата за радиацията на Планк от 1900 г. (с. 56), която поставя началото на квантовата теория.

Силен теоретичен момент на първата част на монографията са представянето и анализът на най-новите дискусии относно ролята на ad hoc хипотезите, насочени към интересни изследвания от 2011 до 2013 г. включително. Така например Кристофър Хънт защитава възгледа, че доколкото ad hoc-ността на една хипотеза е условно понятие, зависимо от исторически фактори, то по-добре е да не говорим за ad hoc хипотези, а единствено за успешни и неуспешни такива, още повече, че самата научна общност е тази, която решава кои хипотези могат да се определят като ad hoc. Тук може да се потърси сходство с подобно виждане, направено преди това от Леплин, че учените разпознават дали една хипотеза е удачна или не, независимо от точността на изводимите следствия.

Заслужаваща внимание теоретична заслуга на Ю. Васева е опитът ѝ да защити философското говорене за ad hoc хипотези, на основата на ясното отграничаване на методологичните от епистемологичните

основания за тяхното издигане. Според нея: „Подмяната на методологичните и епистемологичните линии на развитие на ad hoc хипотезите, води до неизяснени и проблематични ситуации, при които на ad hoc хипотезите се приписват негативни конотации. Невъзможно е да ограничим или забраним ad hoc хипотезите на методологично ниво, поради епистемологични опасения“ (с. 93). Така Ю. Васева хем не се противопоставя на тезата на К. Хънт, че самите учени определят доколко една хипотеза е удачна на основата на свои естетически съображения, хем успява да защити и обоснове легитимността на философско равнище на оценка и анализ на ad hoc-ността на хипотезите, издигани като предпазни бариери пред теориите в историческия ход на научното познание.

Ключов момент в нейното разглеждане на съвременните дискусии по темата е рефлексията ѝ върху една съвсем скорошна, развила се буквално пред очите ни дискусия относно ad hoc-ността на хипотезата за хигс-бозона, наричан още лаически „частицата на Бог“, чието съществуване с много голяма вероятност бе потвърдено през 2012 и 2013 г. от резултатите на известните експерименти на Големия адронен колайдер в ЦЕРН. Вярна на своето схващане за демаркация на методологичната от епистемологичната страна в мотива за издигане на една ad hoc хипотеза, Ю. Васева приема, че от методологическа гледна точка хипотезата за хигс-бозона „има отрицателна ad hoc натовареност, а от епистемологична гледна точка ХМ (същата хипотеза – А. С.) носи креативния заряд на ad hoc хипотезите в научните теории“ (с. 81). В тази връзка тя обръща дължимото внимание на оценката, че мотивът за издигането на хипотезата за хигс-бозона не е преодоляването на експериментални аномалии, както е при голяма част от ad hoc хипотезите, а решаването на концептуален проблем в рамките на така наречения стандартен модел от областта на квантовата физика.

Втората част на монографията е озаглавена „Реторика и демаркация“.

Не намирам това заглавие за удачно, но няма да критикувам неговия избор не защото заглавието е подсказано от една книга на Чарлз Тейлър, чиято претенция за „реторика на демаркацията“ е компетентно представена и коментирана. Вниманието към неговия социо-културен анализ е напълно адекватно на предприетото от автора изследване. Ще спестя критичната си бележка защото съзнателно или не, Ю. Васева е успяла да превърне това неудачно заглавие в съвсем удачна метафора за твърде силните претенции на Тейлър, че със своята реторика на демаркацията той решава проблема за отграничаване на наука от ненаука, на научна теоретична и практическа дейност от ненаучната спекулация и ненаучните практики.

Разбира се, и тук Ю. Васева е напълно права, че когато погледът към проблема за демаркацията е насочен „отвън навътре“, от страна на обществото към науката като специализирана дейност, то самото осмисляне на проблема не е закотвено към изявата на епистемологически и методологически критерии за научност – предмет на философия на науката като мета-научна дисциплина, а преминава през разбирането за наука от страна на лаика, през изградения имидж на науката от страна на обществените нагласи. Но когато опитът за решение на този проблем довежда до издигането на нееднозначни релативизирани мнения, то говоренето за демаркация наистина се превръща в реторическо говорене. Както правилно се отбелязва, в Тейлъровата реторика на демаркацията разбирането на проблема „очертава една насока при разгръщането си от прескриптивно-нормативен тип към дескриптивен тип“ (с. 117), решението на проблема се релативизира спрямо различните обществени потребители в широките граници на една социална „екосистема“. Но решението за каквато и да е демаркация от дескриптивна гледна точка, от гледна точка на външни за дадена специализирана дейност оценители, е всъщност концептуално размиване на проблема, който изисква за решаването си тъкмо нормативен тип подходане, пък било то и неадекватно в своята

конкретика. Все едно да се пита човек, който не познава правилата на футболната игра, дали му е харесал даден мач, възприеман от него само като тичане на хора след кожено кълбо. И понеже лаиците не разбират от наука, то според реторика на демаркацията „прокарването на разграничение между еволюционизъм и креационизъм може да бъде адекватно само ако се изведат на преден план властовите, а не епистемологичните претенции“ (с. 123). Ние виждаме обаче какви висоти на духовното откровение постигат днес телевизионни водещи и техните програмни директори, когато използват медийната си власт да канят редовно астролози и врачки да ни осведомяват за близкото и далечно политическо и социално бъдеще, да ни лекуват дистанционно и т. н. А иначе има някои ясни епистемични стандарти, като например този, че науката не се (и не би могла да се) занимава с делата на свръх-природни субекти в качеството им на неведоми проектант на живи организми, или като този, че науката няма притезанието да решава екзистенциални проблеми, нито да предоставя изход от човешките житейски страдания, ако изключим потребностите на хората с душевни заболявания.

Освен че разглежда съвременни дискусии във връзка с централната в монографията ѝ тема за демаркация между наука и не-наука, Ю. Васева прави успешен опит да огледа темата и от различни релевантни към нея позиции. Такова е например философското разбиране за това, какво може да играе ролята на свидетелство в науката – свидетелство в подкрепа на определена научна хипотеза. Характерът на такива свидетелства, изградени на субективна вяра, или на обективни данни за висока вероятност за правдоподобност на хипотезите, е различен в областта на науката и на псевдонауката. Както може да се очаква, Ю. Васева се спира подробно на концептуалните спорове за научния статус на т. нар. Интелигентен проект (ИП), свързани с водените съдебни процеси в САЩ относно легализирането на неговото преподаване в училище паралелно с

еволюционната теория в биологията. Защитено е становището, че „това, което разграничава научното от ненаучното, е липса на задаването на проблемни полета в твърденията, носещи псевдонаучен характер. Така ИП никъде в своите твърдения не се ангажира с хипотези, проверката на които би дала възможността да се достигне до ново знание“ (с. 156-7).

Приемам отбелязаните приноси в рецензираната монография от представената авторска справка.

Освен рецензираната монография, след придобиването на ОНС „доктор“ Ю. Васева е публикувала още 6 статии в реферирано философско списание, 1 статия в тематичен сборник, издаден в чужбина, 3 доклада в сборници с трудове от международни конференции, 5 доклада в сборници с трудове от национални конференции и 1 информация за национална конференция, организирана от ИФИ-БАН. Участвала е активно в организирането и провеждането на две международни конференции и на една докторантска конференция.

Нямам съвместни публикации с кандидата.

На основата на изтъкнатите научни приноси в рецензираната монография, както и на посочените други академични дейности, ще гласувам убедено с „ДА“ за предложението НС на ИИОЗ да присъди на Юлия Александрова Васева-Дикова академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.3. *философия*, като любезно призовавам и останалите членове на почитаемото НЖ да сторят същото.

София, 28.04.2014 г.

Подпис: